

Josef Polišenský, Jan Jesenský — Jessenius (Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; Praha 1965, 160 stran).

Rušné období politické i kulturní před Bílou horou a těsně po ní přitahuje už delší dobu naše slovesné umělce i odborné pracovníky. Z galerie vynikajících činitelů té doby vystupují někteří zásluhou historických beletristů zvláště výrazně, zejména Jan Campanan Vodňanský (Z. Winter), Václav Budovec z Budova (L. Mašíňová) a Karel starší ze Žerotína (R. Habřina a V. Martínek). Opomíjen však byl do nedávna významný učenc a politik předbělohorský Jan Jesenský. Proto když v roce 1956 vydal Ludo Zúbek na Slovensku svůj román Doktor Jessenius, byla jeho kniha přijata s velkým zájmem, o čemž svědčí překlad do češtiny (vyšel v SNDK 1956 a 1959), maďarštiny (1958 a 1966) a zkráceně do němčiny (1960). Stále nám však chyběla syntetická vědecká nebo populárněvědná práce o Jesseniovi. Tu vydal v roce 1965 Josef Polišenský.

Polišenský mohl navázat aspoň na některé starší práce, především na spis Friedela Picka Johannes Jessenius de Magna Jessen (1926), na určité pasáže Wintrova spisu o dějinách pražské university, na Pražákovu charakteristiku v Dějinách slovenské literatury i na některé práce novější, mezi nimiž přední místo zaujímají studie samotného Polišenského. V těchto studiích dominuje zaměření na politickou činnost Jesseniovu; to se projevilo i v monografiích. Jesenský byl jistě významný politik, který usiloval o aktivizaci stavovské opozice jak v Čechách, tak v Uhrách a který za svou činnost byl v roce 1621 krutě potrestán, ale vedle Jesenského-politika je neméně pozoruhodný i Jesenský-vědec, tj. anatom, chirurg a přírodovědec. Polišenský si všímá rovněž těchto oblastí jeho práce, ale rozbor rovnocenný rozboru činnosti politické přinést nemůže. A zde jsme u klíčového problému, na který jsem upozorňoval už v recenzi monografie Polišenského o Komenském (v Hostu do domu 1964, 5) a který musí řešit redakce Odkazů: zda monografie o těch velkých lidech minulosti, kteří pracovali v několika oblastech, budou i nadále psát jednotlivci, nebo zda takové monografie budou vznikat spoluprací odborníků různých oborů. Jako všestranná monografie o Komenském může vzniknout za součinnosti literárního historika, filologa, historika, pedagoga a filosofa, tak vyvážená, všechny složky osobnosti hodnotící monografie o Jesenském měla být napsána ve spolupráci historika, filologa, lékaře (resp. historika lékařství) a přírodovědce. To by se pak pozitivně projevilo i v textové části, která by byla výsledkem původní editní práce.

Ponecháme-li stranou určitou tematickou nevyváženost knihy a přejdeme-li mlčením množství jazykových chyb, které by pečlivá korektura jistě odstranila, rádi zdůrazníme, že monografie je napsána lehkým, až beletristickým slohem. Autorovi se daří nenápadně čtenáře zainteresovat na složitých jevech politických, hospodářských a kulturních a vést ho k poznání mnoha v populárněvědné literatuře celkem nových dobových souvislostí. Do svého spisu o Jesseniovi vkládá Polišenský také kapitoly o mistrech ze Slovenska vyučujících na pražské universitě. Využil zde některých svých už dříve otištěných prací (např. studie o politické a vědecké činnosti Petra Fradelia Štiavnického z r. 1961), jeho výklady však nezřídka se zřetelem k základnímu tématu knihy působí neústrojně. Přesto z literárněhistorického hlediska je třeba s uznáním zaregistrovat charakteristiku Vavřince Benediktého z Nedožier.

Vypsání činnosti Jesseniovy nemůže se obejít bez položení základní otázky o zařazení jeho tvorby. Jde o to, do jaké míry je součástí české literatury latinské dílo spisovatele, který sice byl rektorem pražské university a v Praze také iniciativně pracoval, ale určitá svá díla napsal mimo české země a začlenil se i do kulturního života italského, německého, rakouského a uherského. Od autora monografie o Jesseniovi se jistě čekala odpověď na tuto otázku. Uspokojivě odpovědi jsme se bohužel nedočkali.

Milan Kopecký

Literárněvědný sborník Památníku Petra Bezruče (I; Redigovali Oldřich Králík, Oldřich Rafaj, Alois Sivek, Jiří Urbanec; Ostrava 1966; 174 stran).

Aby získal publikační možnosti pro badatele o literatuře ve Slezsku, odhodlal se Památník Petra Bezruče v Opavě, který je celostátním bezručovským badatelským střediskem a literárněvědným pracovištěm pro oblast Slezska a Ostravska, vydávat Literárněvědný sborník. Sborník má vycházet periodicky; zatím vyšel první svazek.

Život a dílo Petra Bezruče nepřestává upoutávat pozornost badatelů. Ukazuje na to i vydání sborník, v němž pět ze sedmi statí je věnováno autoru Slezských písní. Nejrozáhlejší statí je studie Miroslava Červenky a Břetislava Štorka Slezské písně jako problém textologický a editní. Jde o referát, který byl přednesen na konferenci o textu Slezských písní uspořádané v Opavě r. 1963. Autoři vyvracejí argumentaci Oldřicha Králíka a Viktora Ficka, kteří přišli s návrhem založit kritické vydání Slezských písní na rukopisech, a pokud se nedochovaly, na prvním časopiseckém otisku básní. Hlavní námitku shrnuli Červenka a Ficek takto: „... koncepce

vydání SP podle rukopisů nebo nejprvotnějších časopiseckých otisků je čistou aplikací teorií o Bezručově tvorbě jako okamžité intuitivní erupci. To je jedna z příčin, proč Králíkův a Fickův návrh nepokládáme za objektivaci díla, ale za výraz jedné z jeho konkretizací, projevující se v tomto případě jistými postuláty o psychologii tvůrčího procesu. Jen názor, že prvotnost je jedinou známkou tvůrčí hodnoty, mohl přece vést k tomu, aby z textů navzájem velmi časově odlehklá byla konstruována knížka, která není historickým faktem a v navrhované podobě nikdy nespátčila světo světa" (str. 113). Podle Červenková a Štorkova názoru projevila se naposled „tvůrčí vůle“ Bezručova r. 1928. Proto navrhuji za výchozí text kritické edice Slezských písní vydání z prosince r. 1928 — „Vedle skutečnosti, že až do té doby představují textové změny vcelku organický vývoj textu, kulminuje zde i paralelní vývoj s e s t a v y SP.“ (str. 145). Ale i tento návrh, který je patrně pro edici kritického vydání Slezských písní nevhodnější, má čertovo kopýtko: Bezruč totiž napsal ještě několik básní (a to nikoli okrajových) po r. 1928 — i po r. 1945 —, které zařadil do pozdějších vydání své knihy. Červenka a Štorek chtějí problém vyřešit tím, že by přidali k souboru Slezských písní básně Pětváld a ostatní básně vytiskli jinde (v dodatcích, aparátě).

Zbývající bezručovské příspěvky ve sborníku mají — s výjimkou článku Procházkova — charakter převážně materiálový. Jaroslav Procházka se obřím zrodem Bezručovy básně Monotropa hypopitys. Báseň vznikla r. 1917, jako odpověď skromného autora Osvětovému svazu v Plzni, který chtěl na popud Fr. Sokola Tůmy veřejnou sbírkou opatřit básníkovi prostředky k zakoupení pozemku a domku ve Slezsku. Procházka široce vylíčil životní osudy Bezručovy po propuštění z vídeňského vězení a básníkův opětovný návrat do Beskyd, kde také vznikly Písničky z Gruně; Monotropa hypopitys se k tomuto cyklu řadí. Viktor Ficek vysledoval několik dokladů k prvnímu ohlasu Bezručova vystoupení r. 1899. K nejzajímavějším patří německy psaný referát v časopise Politik (pod značkou *eg* se skrývá mladý Šamberk) o recitačním večeru Hany Kvapilové, který zaznamenal mimo jiné dohad, že za jménem Bezruč se skrývá Svatopluk Čech. Nové je Fickovo spojení listků Fr. S. Procházky poslaných Herbenovi se známým inzerátem J. R. Vilímka, jímž tento nakladatel vyzval Bezruče, aby se mu přihlásil ke knižnímu vydání básní v jeho podniku. Vilímkova akce — podněcena nepochybně redaktorem Fr. S. Procházkou — by tím ztrácela onu dryádnickost, která jí byla dosud vytykána. Bezruč filologa, nikoli básníka týká se otížení nedokončeného rukopisu Libellus prohibitus E, v němž básník bojovně vystoupil na obranu lidových tvarů a výrazů zejména proti Františku Trávníčkovi. Libellus nepřináší k Bezručovým jazykovědným názorům v podstatě nic nového, jenom bohatším materiálem a četnými výpisy z jiných autorů podpirá básníkovo stanoviska, známé už např. z disputu Jistebský či jistebnický (r. 1936). Bezruč hájil lidové tvary a řídil se kritériem lidovosti, historické oprávněnosti, brachylogičnosti a krásy („mužnosti“) vyjádřování prostých dělníků, rolníků a řemeslníků. Vydavatelé (Marie Krčmová, Ladislav Pallas a Marie Wieweghová) materiál Libellu namnoze uspořádali. Zbytečně mnohokrát zdůraznili nevědeckost Bezručovy argumentace, poukazující na to, že básník pravidla platná v lidovém jazyce mechanicky přenášel do jazyka spisovného. Správně sice připomněli zdroje, v nichž Bezruč při obraně jazyka prostého lidu čerpal, ale opomněli vyzvednout sepětí Bezručových filologických názorů s jeho básnickou praxí, která je nesena tímž patosem, jaký charakterizuje Slezské písně. Stanovisko prostých lidí, tradice byly pro Bezručův názor vždy rozhodující; proto dovedl svůj názor korigovat, jestliže zjistil, že lidový uzus (např. v případě adjektiv istebňanský a jistebnický) je jiný. Ladislav Kuncíř a Jiří Urbanec zveřejňují neúplně dochovanou korespondenci rodiny Mrštíků (zejména Aloise) s Petrem Bezručem. Z dopisů Bezručových mají největší cenu dva: ten, který datuje básníkovu chorobu (neurasthenii) na dva a půl roku (1900—1902), a ten, který zdůvodňuje, proč Bezruč nepodepsal manifest českých spisovatelů r. 1917 (chtěl zůstat „bezejmenný“).

Dvě ze sedmi statí ve sborníku se neobírají Bezručem. Obě mají význam jen okrajový. Jiří Urbanec se snaží vysledovat vztah Vojtěcha Martinka k bratrům Mrštíkům a otiškaje dopisy Aloise Mrštíka Martínkovi a dva Martínkovy listy Karlu Mrštíkovi. Z tohoto materiálu poznáváme Martínkův dlouholetý zájem o dílo Mrštíků spisovatelů, který měl vyústit v monografii. Urbanecovi se však v úvodu k edici nepodařilo postihnout podstatu díla bratřím Mrštíkům a prokázat paralelu mezi dílem jejich a Martínkovým. Spojování Roku na vsi a Černé země je násilné. Za redakční omyl pokládám zařazení článku Jiřího Svobody o poezí Dušana Cveka; jednak článek působí ve sborníku jako cizí prvek, jednak — také při své vágnosti — nepřináší nějaký obohacující pohled na probíraného autora. Redakce zřejmě chtěla uveřejněním článku tohoto typu demonstrovat, že míní v budoucnu publikovat i práce literárně kritické.

První svazek Literárněvědného sborníku Památníku Petra Bezruče nedokázal udržet v rovnováze počet prací materiálových na jedné straně a vědeckých studií na straně druhé.